

ДИМКА МИТЕВА

**ТИПОВИ ЈАЗИЧНИ
ГРЕШКИ**

Приватно издание
Скопје, 8. XI 2002

ТИПОВИ ЈАЗИЧНИ ГРЕШКИ (Скопје, 8. XI 2002)

На оваа тема за овие 50 години е зборувано и пишувано од повеќе македонски лингвисти. По наше мислење и во следните 50 години и не знам уште колку години ќе се говори и пишува за секојдневните грешки во македонскиот јазик.

1. Благодареејќи на школувањето, образованието, наставата по македонски јазик е постигнато ивесно ниво на знаења на тој јазик со кое, општо земено, можеме да бидеме задоволни имајќи ја предвид младоста на литературниот јазик. Македонските школувани генерации постигнуваат: зборуваат и пишуваат добро. Се разбира, никогаш нема да се постигне сите луѓе да зборуваат литературно. Тоа е невозможно. Пример за тоа ни е состојбата на големите европски јазици каде што и денеска цели средини, градски и селски, говорат на дијалект.

Тоа знаење од година на година кај нас е сè поголемо. Нема човек што не е зафатен уште од своето заодување на училиште со учење на нормите на својот јазик. А и пред тоа. Ние сме веќе дојдени во таа фаза кога во извесни средини не се зборува на дијалект ами на наддијалект. Ова секако не значи дека нема фаами-

лии што го зборуваат извонредно литературниот македонски јазик.

Постигната е, тоа е одамна констатирано, извесна степен на стабилизација на македонскиот литературен јазик не само на морфолошки, ами и на лексички план. Да не се залажуваме зашто уште не е постигнато нивото на стабилизација на лексиката како кај другите словенски народи. На денешната јазична ситуација кај нас мора да се гледа реално. Се сеќавам на една изјава на проф. Крум Тошев. Учениците што завршувале гимназија во негово време (а тоа значи во 20-тите и 30-тите години на XX век) излегувале од гимназијата со наставен српско-хрватски јазик во еден чувствителен процент недоволно писмени. Преку ноќ сигурно дека не може да се бара од секој матурант да го знае литературниот јазик како што сметаме дека треба да го знае. Сведоци сме и денеска дека луѓе што завршиле и факултет и се вработиле во своите места во извесен процент допуштаат да влијае на нив јазикот на средината и природно е дека тие прават недозволен јазични грешки. Во таа смисла идеален пример ни е говорницата на македонскиот Парламент.

2. Основната црта на јазичната грешка е нејзиното одделување од нормите на литературниот јазик. Таквите грешки се од најразличен карактер. Меѓу нив едни се елементарни јазични грешки, грешки во кои се покажува непознавање на основните норми на македонскиот јазик кога воопшто не се размислува дали тоа што се кажува и пишува е литературно, како, на пример, *онај* место **оној**, *овај* наместо **овој**, *овоа* наместо **ова** и сл., а други, наспроти одговорниот однос

кон македонскиот литературен јазик, сепак се допуштаат од повеќе причини.

Прво, меѓу причините што доведуваат до паѓање на нивото на литературната лексика е сè уште мошне живото влијание на македонските говори врз македонскиот литературен јазик. За ова ние и посебно сме пишувале и затоа овде нема да коментираме.

Второ, се нема пообремен речник од Тритомниот речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (тој има околу 65.000 зборовни единици) во којшто ќе бидат регистрирани сите основни и изведени зборови, сета литературна лексика со која се служи македонскиот народ, првенствено од словенско потекло.

Трето, не се консултираат разните написи во весници (Нова Македонија и др.), списанија (Литературен збор и др.) во кои се разгледуваат јазичните грешки, одделни трудови коишто треба да влезат здолжително во училишните библиотеки како лектира за учениците по македонски јазик а не само тие да имаат лектира по литература; Правописот на македонскиот јазик со Правописен речник (Божо Видоески, Тодор Димитровски, Кирил Конески, Крум Тошев и Радмила Угринова-Скаловска), а уште повеќе постојниот Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања (Тодор Димитровски, Благоја Корубин, Трајко Стаматоски, под редакција на Блаже Конески), за кој обично се мисли дека е застарен, а тој е фактички столбот на лексиката на македонскиот литературен јазик околу кој сите се вртиме и без кој не можеме нити ќе можеме сè додека не се направи подобар (па и то-

гаш) зашто во него лексиката на македонскиот литературен јазик е установена во огромен процент; други книги: Јазикот наш денешен (Благоја Корубин во повеќе книги), Речник на јазични грешки (од Димка Митева) и др.

3.1. Веќе рековме дека јазични грешки во македонскиот јазик, како и во ред други јазици, имало, има и ќе има. Но, сериозен проблем станува кај нас прашањето на акцентот и акцентските целости. Се прават грешки дури и од луѓе припадници на централните македонски говори почнувајќи од учени, школувани луѓе. Акцентот е, по мое мислење, една од најслабите страни и на голем број академски образовани луѓе во Република Македонија. Причината, без сомнение, лежи уште во ученичката клупа. Да не зборуваме за акцентските целости. Убаво сториле авторите во најновото издание на Правописот на македонскиот литературен јазик што на ова прашање му го посветиле потребното внимание користејќи ја Граматиката на Блаже Конески. Убава работа е што излегоа и ред прирачници кои треба да ги прочитаат и читаат и помладите и постарите универзитетски обрзовани луѓе зашто навистина има што да научат од нив.

3.2. Фонетските и морфолошките синоними често знаат да го збунат македонскиот човек. Која форма е литературна? – **актуелен** или **актуален**? **атавистичен** или **атавистички**? **атакира** или **атакува**? **атест** или **атесат**? **атомен** или **атомски**? **атомистичар** или **атомист**? **атрибутен** или **атрибутски**? **багабонт** или **вагабонт**? **валцер** или **валц**? **дистанца** или **дистанција**? **коализира** или **коалира** (наместо неправилното **коалицира**), **лави-**

ринт или **лабиринт**? **организационен** или **организациски**? – Се разбира, литературни се сите.

4. Употребата на туѓи суфикси како, на пример, придавскиот суфикс *-асӣ*, суфикс непознат во македонскиот јазик, ни во народниот нити пак во литературниот, наместо **-ест**, **-ав** и др. којшто дури може да се сретне и во научната литература е мошне честа појава: *главичасӣ* наместо **главичест**, *гранасӣ* наместо **гранест**, *кончасӣ* наместо **кончест**, *мрежасӣ* наместо **мрежест**, *йејеласӣ* наместо **пепелав**, *срцасӣ* наместо **срцест** и др., иако понекогаш изговорот и пишувањето на суфиксот *-асӣ* мошне тешко може да се реализира, како, на пример, во зборовите: **волнест**, **жлездест**, **јазлест**, **клопчест**, **клуност**, **мековлакнест**, **меурест**, **носест**, **шилест** итн.

5. Понекогаш се образуваат нови зборови без потреба. Такви новообразувања има многу во македонскиот јазик (на страниците на учебниците од основно, средно и факултетско образование, во весниците, документите, проспектите, натписите, на електронските медиуми и сл.): *убавокос*, *убаволик*, *убивало*, *убивреме*, *убавосӣруен*, *улавнина*, *улејнајосӣ*, *улејрасвеј*, *умноскуден* и др.

6. Исто така, не е исклучено да се среќаваат насекаде (во писмената и усна реч) неприродно образувани зборови. Тип: *влакничавесӣ* наместо **влакнест**; *жилски* наместо **жилен** (жилни болести – болести на жилите); *заџуши* наместо **задуши**; *заџушлив* наместо **задушлив**; *заџушливо* наместо **задушливо**; *заџушливосӣ* наместо **задушливост**; *исјорка* (прилог) наместо **напорки** (Напорки ме гледа.); *марен* наместо **марлив**

(марливо дете); *мислен* наместо **мисловен**; *наказанче* (неприроден збор без семантичка вредност); *пунков* наместо **плунковен** (плунковна жлезда); *пуклојец* наместо **пуклопка** (на грне); *кумбуле* наместо **кумбенеце**; *купушка* наместо **кутуче**; *угорнашина* наместо **угорнина, угорница, угорниште**; *ужешти се* наместо **вжешти се**; *узвива се* наместо **извива се**; *узвишува се* наместо **возвишува се** и др.

7. Има зборови што се најчесто преземени од други јазици и не се вклопуваат во системот на македонскиот јазик по својата форма, акцентски и сл. Непознавање на нивната етимологија и оттука нивната погрешна адаптација во македонската средина доведува до појава на голем број грешки во македонскиот јазик.

На пример: *бакембарди* наместо **бакенбарди**; *басара* наместо **балсара**; *билјардо* наместо **билјард**; *бломба* наместо **пломба** (француски збор); *бомбони* наместо **бонбони**; *кренвишла* (српски облик) наместо македонскиот **хренвишла**; *лаборира* наместо **елаборира**; *леандар* наместо **олеандер**; *папарако* наместо **папарацо** (има неправилна множинска форма *-ци*: **папараци**; тип: животно – животни.); *кејенец*, *кејеник*, *кејенок* наместо **кепенк** (мн. **кепенци**); *хаузмајстор* наместо **хаусмајстор**; *хидрауличен* наместо **хидравличен** и др.

8. Огромното влијание на српско-хрватскиот јазик врз македонскиот доведува до навлегување на огромен број србизми во речта и на најчестите македонски луѓе.

Примери: *бодликав* наместо **боцлив**; *бунца* наместо **блада** (Блада во сонот.); *вајросијален* наместо

огноотпорен; *вереница* наместо **свршеница**; *вожња* наместо **возидба** (тип: вршидба, сеидба); *џалама* (турцизам примен преку српско-хрватскиот јазик) наместо **бучава, викотница, врева**; *џаламен* наместо **бучен**; *се џеџа* наместо **се ганса, се сенса**; *деловање* наместо **дејствување**; *дојичен* наместо **односен**; *џдере* наместо **лапа** (многу јаде); *џмиџавец* наместо **мигавец, трепкач**; *џмури* наместо **миже**; жмурка наместо **миженка**; *карика* наместо **алка, прстен**; *крстиарење* наместо **крстосување**; *лен* наместо **мрзлив**; *лобања* наместо **череп**; *луџирија* наместо **лотарија**; *мешијани* наместо **жители** (месно население); *можда* наместо **можеби**; *налик* (придавка) наместо **сличен**; *нејокреиен* наместо **неподвижен** (неподвижен болен); *незналица* наместо **незналец** (Во македонскиот јазик *незналец* се кажува и за женско и за машко лице: Таа е незналец. Тој е незналец.); *несиреиен* (Во македонскиот литературен јазик има збор спретен, но нема збор неспретен; за неспретен Македонците имаат збор **несмасен**.); *ојорави се* наместо **закрепне**; *осветољубив* наместо **одмаздољубив**; *осиџурач* наместо **осигурувач**; *иелевина* наместо **струготини** или **струганици**; *иојачало* наместо **засилувач**; *иунца* наместо **кок** (француски збор); *расиерети* наместо **растовари**; *стиеништие* наместо **скали**; *ирака* наместо **лента**; *улаз* наместо **влез**; *флаша* (германски збор) наместо **шише**; *чвор* наместо **јазел** или **јазол**; *чворести* наместо **јазлест**; *чијка* наместо **тантела**; *шкржен* наместо **жабрен** (жабрени отвори) и др.

Воопшто односот кон т.н. србизми во македонскиот јазик понекогаш за многумина па и меѓу нас не е сосем јасен. Оттаму некои говорници на македонскиот

јазик и ги избегнуваат затоа што не знаат. Не може по принцип да се зборува за србизам ако зборот е во нормална употреба во српскиот или бугарскиот јазик. Тоа повеќе зборува за потребата од изучување на таквата лексика. Токму затоа често штета му се прави на македонскиот јазик кога извесен број зборови сосем нормални во македонскиот јазик се сметаат за србизми или нелитературни. На пример, зборот **бојазан** е македонски збор исто толку македонски колку што и српски или бугарски (изведен е од глаголот: се бои). **Особа** е збор сосем нормален во македонскиот јазик штом го има во бугарскиот и српскиот јазик како нормален збор во нивната лексика. Зошто да биде само нивни кога тој е јужнословенски (заеднички за јужните словенски јазици: македонски и бугарски и српски). Ист е случајот и со зборот **недра** со значење **гради**, збор што го има и во српскиот и во бугарскиот јазик, значи тој е од словенско потекло и не може да не е македонски.

9. Влијанието на бугарската лексика е помало, но сè уште има зборови за кои велíme дека треба да ги одбегнуваме како непотребни бугаризми. Како што велíme *мисла* така велíme и **смисла**. Немаме потреба од *смисол* (неправилно) кое и сега ќе го чуеме од добро писмени луѓе. Зборот *волнение* обичен во рускиот и бугарскиот јазик кај нас не се употребува. Но за сметка на него ќе се сретне глаголот *разволнува* наместо **возбудува**.

За разлика од бугарскиот јазик во којшто придавките на *-шелен* и др. се сосем нормални во неговата структура во македонскиот јазик по правило не се употребуваат и до колку ги има нивниот број е мал. Затоа

ние ги заменуваме мошне често со други суфикси **-овен, -лив, -ачки** и др.

Јасно е дека луѓе што го знаат бугарскиот јазик нив ќе ги употребуваат во поголем број што е јазична грешка (на пример, *сѝремийѝелен*). Понатаму сè уште може да се чуе *восѝалиийѝелен* наместо **запалив**; *двиѝаийѝелен* наместо **подвижен**; **забелижителен** наместо **забележлив**; *образоваийѝелен* наместо **образовен**; *поображайѝелен* наместо **подржувачки**; *поозравийѝелен* наместо **поздравен**; *убедиийѝелен* наместо **убедлив**.

Се разбира, во Речникот на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања има извесен број вакви образувања, но и тој број сè повеќе се намалува. Други такви можат да се најдат и во некои наши сегашни изданија. Некои пак се дури дел од македонската лексика, како, на пример, **забележителен, освежителен, производителен**.

Во македонскиот јазик извесен број странски зборови ги изговараме слично како и во српско-хрватскиот јазик. Со оглед на тоа дека во македонскиот јазик странските зборови добиваат наш акцент тие прилегаат на српските а не на бугарските. Но во тоа се прават грешки. Така наместо да се каже **објект, сѹбјект**, се слуша акцент на последниот слог како што е во бугарскиот јазик.

Исто така македонските форми на ред странски зборови завршуваат на **-а, -о: гаража, авангарда, етапа, интернационала; контрола**. Под влијание на бугарскиот јазик ќе ги чуеме ваквите зборови во бугарска, односно бугарско-руска форма: *кониѝрол, еѝаѝ*.

Може да се очекува во врска со ова што напред го рековме дека влијанието на бугарскиот јазик врз усната форма на македонскиот јазик може да се засили. Отпор на тоа засилување му даваат установените форми во македонскиот јазик.

10. Природно е дека напоредно со нашата македонска фразеологија македонските луѓе знаејќи маса изрази на српски и хрватски јазик ги употребуваат последните наместо македонските. Така фразата *уродини ѝлодом* се преведува како *вроди со ѝлод* (неправилно) наместо македонската **даде плод** (правилно). Се вели: *на лице месѝо* (неправилно) наместо **на самото место** (правилно).

Во македонскиот јазик се примаат непотребно и некои жаргонски зборови преку соседните словенски јазици. Еден од тие е глаголот *ланча* во изразот: *не ѓо ланча*, т.е. **не му обрнува внимание**.

11. Многу работи ние овдека сме испуштиле, но ќе го повториме заклучокот што сме го дале во книгата „Речник на јазични грешки“ во која имаме разгледано 1608 грешки. Таму велите: Од ваков вид помагала за подобрување и подигање на јазичната култура кај нас има голема потреба. Затоа на оваа книга гледам како на мој прилог кон таа цел. Се надевам дека по неа и други наши јазични соработници ќе објават вакви помагала, зашто, да потцртам, ниту јас сум ги исцрпила грешките, ниту е тоа можно. Важно е книгава да го најде патот до читателот и да даде добар плод: македонскиот јазик во секојдневната практика – во јавното комуницирање, во медиумите за масовна комуника-

ција, во школството и администрацијата – да биде сè подобар и подобар. (стр. 4)

бул. „Јане Сандански“, згр. 104 / 16 – Скопје

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент
Охридски“, Скопје

МИТЕВА, Димка

Типови јазични грешки / Димка Митева. –
Скопје : Митева 12 стр. : 21 см : Боро-графика : Тираж
200 примероци

ISBN 9989-2102-3-3

COBISS-ID 0